

Tadqiqot uz

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидаги изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

№18
31 июль

conferences.uz

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 18-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
20 - ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
18-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-20**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
18-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-20**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 18-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 июль 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 10 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Хусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6. Журналистика

Тошбоева Барноҳон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Меҳри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Раҳмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ВЕТЕРИНАРИЯ

1. Зиётова Адолат Эргашевна, Зияева Замира Мамрасуловна
АМИР ТЕМУРНИНГ ТИББИЁТ ИЛМИ, ВЕТЕРИНАРИЯ ХИЗМАТИНИ ЯХШИЛАШГА
ДОИР ФАОЛИЯТИ ҲАҚИДА МУЛОҲАЗАЛАР 7

ВЕТЕРИНАРИЯ

АМИР ТЕМУРНИНГ ТИББИЁТ ИЛМИ, ВЕТЕРИНАРИЯ ХИЗМАТИНИ ЯХШИЛАШГА ДОИР ФАОЛИЯТИ ҲАҚИДА МУЛОҲАЗАЛАР

Зиётова Адолат Эргашевна
Самарқанд давлат архитектура қурилиш
институтини катта ўқитувчиси;
Зияева Замира Мамрасуловна
Самарқанд вилояти, Оқдарё тумани
29-умумтаълим мактаб ўқитувчиси
Тел: 97.575-64-12; 93-338-86-54

Аннотация: Амир Темур даври мамлакатимиз олимлари, илмий тадқиқотчилари томонидан ҳар қанча ўрганилиб келинаётган бўлишига қарамай, тадқиқ қилинмаган, ўрганилиши зарур бўлган жиҳатлари ҳали жуда кўп эканлиги айтилиши ҳақиқатдир. Ана шундай жиҳатлардан бири, Амир Темурнинг тиббиёт илмига, ветеринария хизматини яхшилашга қаратилган фаолиятидир. Мазкур мақолада манбалар асосида мазкур масалага доир мулоҳазалар ўз ифодасини топган.

Калит сўзлар: Шарқона цивилизация, ҳарбий санъат, хонақоҳ, фақиру мискинларга лангархона, шифохона, машхур табиблар, йилқичилик, ветеринария хизмати.

Она Ватанимиз бўлган қадимий Туркистон ўзининг ўтмишида юзлаб ажойиб инсонларни, олиму уламоларни, авлиё-ю пирларни, адолатпеша юртбошиларни, давлат арбобларини, машхур амирлари-ю, саркардаларни, мустақил Ватан учун курашган қаҳрамонларни, илму-фан жафокашларини етиштирган ва улар билан фахрланган, ғурурланган.

Ана шундан буюк инсонлардан бири, кучли мустаҳкам давлатни ташкил этиб, ўз халқини муғуллар зулмидан озод этган, илму-фанга ривож бериб, меросий кадрларни, маънавий маданиятимизни тиклаб тараққий эттириган Соҳибқирон Амир Темурдир.

Амир Темер ўзининг бутун онгли фаолиятида ўзига хос йирик давлатни ташкил этибгина қолмасдан Мовароуннаҳр ва Хуросонда илму-фан, маданият равнақи бўлган шарқона цивилизацияни юксакликка кўтарди. Бунёдкорлик, яратувчилик каби инсоният тарихида юз берадиган нодир жараённи камол топтирди, қисқаси, ўлкамиз халқлари тарихида “Темурбекнинг майдонга чиқиши буюк ҳодиса бўлди” [1. 30-б]. Амир Темур ўз салтанатининг бепаён ҳудудларида тиббий фанлардан, айниқса тиббиёт илмидан унумли фойдаланиб ветеринария хизматини яхши йўлга қўйганлигини, унинг фақатгина ҳарбий санъати фаолиятининг жараёнларидан ҳам аниқ билиб хулоса қилишимиз мумкин.

У, ўз тузукларида мамлакатнинг ҳамма ҳудудларида “касаллар учун шифохона қурдирсинлар ва уларда ишлаш учун табиблар тайинлансин” [2. 100-б], -деб бекорга кўрсатмаган. Шунингдек, тузукларида “...амир этдимки, катта-кичик ҳар бир шаҳар, ҳар бир қишлоқда масжид, мадраса, хонақоҳлар бино қилсинлар, фақиру мискинларга лангархона солсинлар, касаллар учун шифохона қурдирсинлар” [ўша жойда], -деб кўрсатганлиги, бу вазифаларни қойилмақом қилиб ўзи раҳбарлигида бажарганлиги тарихий ҳақиқатдир.

Чунки Амир Темур салтанатида замонасининг машхур табиблари, олимлари ишлаган ва улар, Беруний, Ибн Синоларнинг илмий меросидан фойдаланган, илм билан шуғилланган. Улардан Мавлоно Нафис – чуқур билимга, ҳурматга сазовор бўлган табиб, доришунос олим; Мавлоно Фазлуллоҳ – Соҳибқироннинг шахсий шифокори, девондаги шифокорлар бошлиғи, чексиз тиббий билимга эга бўлган ўз замонасининг “Ибн Синоси” деб ном олган ҳаким эди; Мавлоно Жамолутдин – машхур табиб, дастлаб Сурияда ишлаган, кейинча Самарқандга таклиф этилган, тиббий илмининг, Ибн Синонинг тиббиёт қонуниятларини йирик билимдон олими ҳам эди.

Ҳатто Амир Темур тиббиёт натижаларидан, халқ медицинасининг юксак фазилатларидан нафақат мамлакатда тинч, осойишталик даврида, балки, ўзининг кўп сонли армияси билан узлуксиз уруш ҳаракатлари, ҳарбий юришлари даврида ҳам етиштирилган малакали кадрлардан самарали фойдаланган. Ветеринария хизматини юксак даражада йўлга қўйган, медицина ва зооветеринария илмида профилактикага жиддий эътибор берган, унинг тармоқларини кўпайтирган. Қарийб бутун мамлакат ҳудудларида 150 дан ортиқ медицина-даволаш муассасалари, 240 дан ортиқ ветеринария хизмати пунктлари мавжуд бўлган.

Амир Темур бирон бир ҳарбий юришни бошламоқчи бўлса, у нафақат ҳарбий жангчиларни, ҳатто оддий хизмачи, ҳарбий жангларда қатнашмайдиган амалдорлар, ходимларни ҳам, ҳарбий саркардалар, амирларни ҳам медицина кўригидан узлуксиз ўтказиб турган. Бу тартибни ниҳоятда қаттиққўллик билан амалга оширганлар. Ҳарбий жангчиларнинг, уларга хизмат қилувчи ҳар бир хизматкорнинг соғлиқ-саломатлиги, жангчилик салоҳияти чуқур теширилган, бирорта касаллик аломати бўлса, ёки олдиндан бирорта юқумли касаллик билан оғриган бўлса, ундай кишиларни армияга олмаган, ҳарбий жангчиларнинг таркибий салоҳияти тамоман соғлом кишилар билан таъминланган ва улар узлуксиз медицина кўригидан ўтказилиб турилган, асл ва тозаллиги текширилиб тарбия қилиниб турилган. Ушбу тартиботга таааллуқли ҳарбий тамойилга мувофиқ Амир Темур тузукларидаги ушбу талабни ўқиймиз, яъни, “Асл ва шижоатли сипоҳийзода қайси тоифадан бўлмасин, унга ўрин бериб, қилган хизматига ва ишига яраша тарбият қилинлар”,-дейилган.

Ҳақиқатда Соҳибқирон бу соғлиқ-саломатлик ва шижоатли тарбияни кўп сонли кучли армия ва мамлакат осойишталигини сақлаган бақувват, соғлом сипоҳиларни етиштиришда узлуксиз фойдаланган, бу тарбиявий система давлат аҳамиятига молик сиёсатга айланган. Бу сиёсий ва тарбиявий системанинг муҳим аҳамияти шундан иборатдаким, Амир Темур салтанатида армия сони айрим тарихий манбаларга асосланганда 400 мингдан 800 минг жангчига етган деб кўрсатилади[3.187-б]. Агарда ушбу маълумотлар тўғри бўлса 800 минг жангчини боқадиган озиқ-овқат, кейим-кечак, транспорт, тиббиёт хизматлари, амалдорлик юмушлари-ю, от-улов, қурол-яроқ, сайислик вазифалари билан шуғилланувчиларни ҳам қўшиб ҳисобга олинса, бу жараёнда биргаликда, узлуксиз ҳарбий хизматда бўладиган кишилар сони 1,5 – 2,5 млн. кишига етиши, от-улов, туя ва бошқа чорва турлари сони эса қанча бўлиши ўз-ўзидан маълум. Бу ниҳоятда катта масшабли кенг ҳарбий ҳаракат ўлиб, уни таъминлайдиган ниҳоятда катта моддий бойликка эмас, балки мустаҳкам салоҳиятли сиёсий бошқариш тажрибасига эга бўлган давлат ва уни бошқарадиган салтанат эгаси, қандай ирода, куч-қудрат, талант, ақл ва фикр эгаси бўлишлиги ҳам ўз-ўзидан маълумдир.

Ҳақиқатда Амир Темур қўшинларининг қанчалик тўғрилигини айтиш қийин, аммо унинг жанговор қисми бўлган доимий мунтазам ҳаракатдаги армияси 250-350 минг жангчи атрофида бўлган. Бу қўшинлари кетидан минглаб аравалар, туя қарвонлари, бевосита жангда қатнашмайдиган ходимлар, ҳамширалар, табиблар, энагалар, амалдорлар, шайхлар, муллолар, диний тарғиботчилар ва бошқа савдо-сотик, озиқ-овқат соҳаси ходимлари ҳам бўлиб, қўшин сонидан диярли 3 марта кўп бўлган отлар ва уларга қарайдиган сайислар (отбоқарлар), тақачи усталар, ветеринария хизматчилари каби мутахассислар бориши керак бўлар эди.

Амир Темур чорва молларга, айниқса от ва йилқичиликка ветеринария хизматини яхшилаш жиҳатидан қаттиқ эътибор берганлигининг сабаблари нимадан иборат? Бу- биринчидан, йилқичилик ўша даврда ҳарбий-транспорт, кучли қурол эканлиги; иккинчидан, чингизийлар ҳукмронлигининг охириги даврларида* турли хил касалликлар билан йилқилар, шохли моллар касалланиб қирилиб кетганлиги ҳақидаги ривоятлар айрим манбаларда учраб туради,[4. 39-б] шу сабабли бўлса керак, Соҳибқирон Амир Темур чорва моллари йилқичиликда турли хил касалликлардан сақлаш мақсадида ветеринария хизматини давлат сиёсати даражасига кўтарган. Учинчидан, от туркий халқларда хосиятли ҳайвон, инсонга дўст, ҳамкор деб билиши туфайли от уй ҳайвонлари ичида биринчи ўринни эгаллайди. Шунинг учун ҳам Амир Темур йилқичиликка катта эътибор берган. Малакали сайислар, тақачи усталар, махсус от ўргатувчилар, ветеринария мутахассисларини, от зотларини яхшилаб ҳарбий санъатга, жанг қилишга мувофиқлаштириш учун алоҳида-алоҳида ҳарбий йилқичилик палигонлари (машқ майдонлари) ҳам ташкил этган. Ана шу яйлов машқ майдонларида махсус тайёргарликдан ўтган чопқир “учар” арабий, туркий, қорабайр зотли ҳарбий жангчи отлар буюк Соҳибқирон армиясининг куч-қудрати, ҳарбий жанговор стра-

тегик аҳамиятга эга бўлган вақтларида зотли от, йилқиларни, қорамол, туя, қўй, эчки, турли пародали зотларни ҳам ўз ватанига, Туркистон ўлкасига олиб келиб ветеринария хизмати орқали текширтириб уларни кўпайтириб фойдаланишга ҳам ташкилотчилик қилган. Афсуски, ушбу мавзу бўйича тиббиёт илми йилқичилик, чорвачилик ветеринария хизмати соҳасида Амир Темур фаолиятини тўла ёритадиган тарихий ҳужжатлар, илмий тарихий асарлар ҳозирча камдан-кам учрамоқда. Бу соҳада “Зафарнома” китобининг муаллифи Шарофуддин Али Яздийнинг бир фикри ҳақиқатга яқиндир. У шундай деб ёзди: “Шу билан бирга, туркий “Манзуманинг” муаллифи, ул ҳазрат (Амир Темур) шахсан ўзи бош бўлган ғаройиб ишлардан баъзиларини, эҳтимол бундан сўнг одамлар ишон-масликлари ва ортиқча таъриф тавсифга йўйишлари мумкин, деб, ёзиб қолдиришга йўл қўймайди”[5.41-б],- деган. Эҳтимол буюк Соҳибқирон ҳозир қаламга олган мавзу ва бошқа соҳалардаги ғаройиб ишларидан келажак авлодга ёзиб қолдиришни ўзларига лойиқ кўрмай ҳақиқий инсоний камтарлик, оддийлик ҳиссиёти, шу билан бир қаторда жаҳонни қойил қолдирган салоҳиятли салтанат эгасининг туркча феъли-табиати, шарқона жасоратининг тимсоли устун келганлигидир. Қандай бўлишидан қатъий назар ҳазрати Амир Темур ижтимоий ҳаётнинг ҳамма табақаларига тааллуқли инсонни қойил қолдирадиган салобатли ишларни амалга ошириб, тарих зарварақларининг манбаини яратиб кетганки, ҳозирги авлод ана шу туганмас заҳирали меросни, маънавий тарихий манбани ўрганишни буюк бобомизга бўлган эҳтиромни, ҳурматни ўрнига қўйиши, давримизнинг долзарб мақсад ва ҳал қилувчи муаммоларидан энг муҳимидир. Бу муаммоларнинг ҳозир ва келажакда ҳал этилишига ишончимиз комилдир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Херман Вамбери. Бухоро ёхуд Мовароуннаҳр тарихи, Т.:, 1990, 30-бет
2. “Темур тузуклари”, Тошкент.:, 1991, 100-бет
3. М. Иванин. “Икки буюк саркарда: Чингизхон ва Амир Темур”, Т.:, “Фан”, 1994, 187-бет.

* Эҳтимол, бу XIV асрнинг 20 ва 60 йиллари арафасида йилқичилик ва ҳарбий отлар, чрва ўргасидаги турли хил касаллик тарқалиб қирилиб кетган.

4. С.Тошкандий. “Темурнома”, Тошкент.:, “Чулпон”, 1990, 39-бет.

TADQIQOT.UZ
ТОМОНИДАН ТАШКИЛ ЭТИЛГАН

"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 18-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ

(20-қисм)

Масъул муҳаррир: Файзиёв Шохруд Фармонович
Мусахҳиҳ: Файзиёв Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиёв

Эълон қилиш муддати: 30.07.2020

Контакт редакций научных журналов. [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000